

Suuri viikko, Suuren Perjantain ehtoopalvelus

Ehtoopalveluksen epistola

(1. Kor. 1: 18 – 2: 2)

”Veljet, puhe rististä on hulluutta niiden mielestä, jotka joutuvat kadotukseen, mutta meille, jotka pelastumme, se on Jumalan voima. Onhan kirjoitettu: - Minä hävitän viisaitten viisauden ja teen tyhjäksi ymmärtäväisten ymmärryksen. Missä ovat viisaat ja oppineet, missä tämän maailman älyniekat? Eikö Jumala ole tehnyt maailman viisautta hulluudeksi? Jumala on kyllä osoittanut viisautensa, mutta kun maailma ei omassa viisauudessaan oppinut tuntemaan Jumalaa, Jumala katsoi hyväksi julistaa hulluutta ja näin pelastaa ne, jotka uskovat. Juutalaiset vaativat ihmetekojä, ja kreikkalaiset etsivät viisautta. Me sen sijaan julistamme ristiinnaulittua Kristusta. Juutalaiset torjuvat sen herjauksena, ja muiden mielestä se on hulluutta, mutta kutsutuille, niin juutalaisille kuin kreikkalaisillekin, ristiinnaulittu Kristus on Jumalan voima ja Jumalan viisaus. Jumalan hulluus on ihmisiä viisaampi ja Jumalan heikkous on ihmisiä voimakkaampi. Ajatelkaa, veljet, mitä te olitte, kun teidät kutsuttiin: teissä ei ollut monta ihmisten mielestä viisasta, ei monta vaikutusvaltaista, ei monta jalosukuista. Mikä maailmassa on hulluutta, sen Jumala valitsi saattaakseen viisaat häpeään. Mikä maailmassa on heikkoa, sen Jumala valitsi saattaakseen häpeään sen, mikä on voimakasta. Mikä maailmassa on vähäpätöistä ja halveksittua, mikä ei ole yhtään mitään, sen Jumala valitsi tehdäkseen tyhjäksi sen, mikä on jotakin. Näin ei yksikään ihminen voi ylpeillä Jumalan edessä. Jumalan vaikutusta on se, mitä te Kristuksessa Jeesuksessa olette. Hänet Jumala on antanut meille viisaudeksi, vanhurskaudeksi, pyhitykseksi ja lunastukseksi. Näin toteutuu kirjoitus: ”Joka ylpeilee, ylpeiköön Herrasta.” Kun tulin luoksenne, veljet, en julistanut Jumalan salaisuutta puhetaidon tai viisauden keinoin. En halunnut tietää teidän luonanne mistään muusta kuin Jeesuksesta Kristuksesta, en muusta kuin ristiinnaulitusta Kristuksesta.

Jotta uskova voi ymmärtää sen, miten Jumala toimii suhteessa ihmisiin, ensimmäiseksi on luovuttava tämän maailman ajattelumalleista. Jos ihminen käyttää tämän maailman esimerkkejä ajattelussaan, niin hän pitää puhetta rististä hulluutena, ja joutuu kadotukseen. Mutta jos hän ajattelee toisella tavoin kuin tämä maailma, niin silloin hän ymmärtää ristin merkityksen ja pelastuu. Ketään ei ole etukäteen määrätty johonkin ryhmään ja ihminen voi muuttua, parempaan tai huonompaan suuntaan. ”Meille, jotka pelastumme” on nykyajan muodossa, tässä siis ei todeta jo tapahtunutta pelastusta. Pelastuminen on tapahtuma, joka tapahtuu koko ajan eläessämme maan

päällä. Pelastus meidän kohdaltamme ei ole toteutunut vielä, Se toteutuu lopullisesti vasta Kristuksen tullessa toisen kerran maailmaan.

Jo profeetta Jesajan kirja (Jes. 29: 14) torjuu maallisen viisauden: ”Onhan kirjoitettu: - Minä hävitän viisaitten viisauden ja teen tyhjäksi ymmärtäväisten ymmärryksen”. Käännös on Septuagintan mukainen, niin kuin Uudessa testamentissa olevat Vanhan testamentin lainaukset ovat.

”Missä ovat viisaat ja oppineet, missä tämän maailman älyniekat? Eikö Jumala ole tehnyt maailman viisautta hulluudeksi?” Näihin kysymyksiin ovat vaikuttaneet profeetta Jesaja (Jes. 19: 11, 33: 18; 44: 25) ja vanhurskas Job (Job 12: 17). Vastauksen ne saavat seuraavissa jakeissa.

”Jumala on kyllä osoittanut viisautensa” luodessaan maailman, sen järjestyksen ja kauneuden (Room. 1: 19 – 20). ”Maailma ei omassa viisauudessaan oppinut tuntemaan Jumalaa.” Järjenmukainen pohdiskelu, jota maailma pitää viisautena, ei ymmärtänyt, että Jumala toimii kärsivän pelastajan kautta. ”Jumala katsoi hyväksi julistaa hulluutta” on siis sanoma rististä. Kyseessä on Jumalan pelastussuunnitelma.

Kun ei luoteta Jumalaan, niin silloin ”vaaditaan ihmetekoja”. ”Kreikkalaiset etsivät viisautta” tarkoittaa (kreikankielisiä) pakanoita, jotka etsivät sellaista uskonnollista järjestelmää, jonka he voivat hyväksyä. Jumalan hulluus on ristiinnaulittu Kristus, jonka juutalaiset torjuvat väärin messias-odotusten takia ja pakanat järkeilynsä takia. Ristiinnaulitseminen oli roomalaisten ankara rankaisu orjille ja kapinoitsijoille. Roomalaisessa ja kreikkalaisessa kulttuurissa sitä pidettiin hulluutena. Meille annettu merkki on siis risti, jota meidän on kunnioitettava.

”Kutsutut” tarkoittavat niitä, jotka ovat vastaanottaneet kutsun. Kaikkia kutsutaan, mutta kutsu pitää hyväksyä. Paavali käyttää sanaa kutsutut niistä, jotka ovat kutsun vastaanottaneet. Näille kutsutuille ristiinnaulitusta Kristuksesta tuli ”Jumalan voima ja Jumalan viisaus”. Näin voidaan todeta, että Jumalan tapa toimia on erilainen kuin ihmisten tapa. Kristus on täydellinen kuva näkymättömästä Jumalasta. Missä Hän on, siellä on myös Jumalan luomaton ja pelastava armo. Hänen ristinsä uudistaa ihmisen kuolemattomuuteen.

Korintin seurakunnan jäsenistö kuvaa hyvin tämän päivän tekstiä edeltävää jaetta: ”Jumalan hulluus on ihmisiä viisaampi ja Jumalan heikkous ihmisiä voimakkaampi (1. Kor. 1: 25). Jumala ei kutsunut niitä ihmisiä edistämään suunnitelman toteuttamista, jotka langennut maailma olisi valinnut. Mutta nämä kutsutut ovat hengellisesti nyt kasvaneet.

”Mikä maailmassa on” tarkoittaa yleistä mielipidettä. Kristillisessä todellisuudessa tapahtuu maailmassa järjestyksen muutos. Se, mikä oli aikaisemmin vaikutusvaltaista, tulee tulevaisuudessa olemaan ”tyhjiä”, siis ei mitenkään merkittäviä. Mutta ne henkilöt, jotka aiemmin ktsottiin olevan ”vähäpätöisiä”, tulevat olemaan merkittäviä. Ei ole olemassa ”merkityksetöntä” kristittyä (vrt. 2. Kor. 12: 9).

”Näin ei yksikään ihminen voi ylpeillä Jumalan edessä.” Korintin seurakunnan edistymisen ei johdu sen uskovaisten ominaisuuksista. ”Jumalan vaikutusta on se, mitä te Kristuksessa Jeesuksessa olette.” Kysymyksessä on olemisen uusi muoto, uusi todellisuus. Tämä tulee ilmi Kristuksen ihmisyydessä. Ihminen eroaa syntisistä (pyhitys), ihmiset pääsevät pois synnin alaisuudesta (lunastus) ja heistä tulee vanhurskaita Jumalan edessä.

”Joka ylpeilee, ylpeilköön Herrasta” löytyy Vanhasta testamentista (vrt. Jer. 9: 23). Sillä tarkoitetaan Jumalan toimintaa historiassa. Sama teksti on myös toisessa Korinttolaiskirjeessä (2. Kor. 10: 17).

Julistiko Paavali Korinttossa ”Jumalan salaisuutta” vai ”Jumalan todistusta”. Molemmat muodot löytyvät käsikirjoituksista ja teksti on suomennettu molemmilla tavoilla. Eri kielillä käännökset on tehty vaihtelevasti näiden kahden mahdollisuuden välillä. Lopputulokseen se ei vaikuta, sillä todistus tai salaisuus koskee Kristusta. Paavalin mielenkiinto kohdistui ristiinnaulittuun Kristukseen, jonka tyyppistä pelastajaa eivät odottaneet juutalaiset tai pakanat.

Ehtoopalveluksen evankeliumi

(Matt. 27: 1 – 38)

”Siihen aikaan kaikki ylipapit ja kansan vanhimmat kokoontuivat ja sopivat keskenään Jeesuksen surmaamisesta. Jeesus pantiin köysiin, vietiin pois ja luovutettiin Pilatukselle, maaherralle. Kun Juudas, Jeesuksen kavaltaja, näki että Jeesus oli tuomittu kuolemaan, hän katui tekoaan. Hän vei saamansa kolmekymmentä hopearahaa takaisin ylipapeille ja vanhimmille ja sanoi: ”Tein väärin, kun kavalsin viattoman veren.” Mutta he vastasivat: ”Mitä se meitä liikuttaa? Omapa on asiasi.” Silloin Juudas paiskasi rahat temppeliin, meni pois ja hirttäytyi. Ylipapit ottivat rahat ja sanoivat: ”Nämä ovat verirahoja, näitä ei ole lupa panna temppelirahastoon.” Neuvoteltuaan he päättivät ostaa niillä savenvalajan pellon muukalaisten hautapaikaksi. Vielä tänäkin päivänä sitä peltoa kutsutaan Veripelloksi. Näin kävi toteen tämä profeetta Jeremian sana: - He ottivat ne kolmekymmentä hopearahaa, hinnan, jonka arvoiseksi he tämän miehen israelilaisten puolesta

olivat arvioineet. Ja ostivat niillä savenvalajan pellon, niin kuin Herra oli minua käsenyt. Jeesus vietiin nyt maaherran eteen. Tämä kysyi: "Oletko sinä juutalaisten kuningas?" "Sinä sen sanoit", Jeesus vastasi. Ja kun ylipapit ja vanhimmat syyttivät häntä, hän ei vastannut mitään. Silloin Pilatus sanoi hänelle: "Etkä kuule, kuinka raskaita todisteita he esittävät sinua vastaan?" Mutta Jeesus ei vastannut yhteenkään hänen kysymyksiinsä. Tämä ihmetytti maaherraa suuresti. Tapana oli, että maaherra aina juhlien aikana päästi vapaaksi yhden vangin, jonka väkijoukko sai valita. Vankien joukossa oli nyt Barabbas -niminen kuuluisa mies. Kun väkijoukko oli koolla, Pilatus kysyi: "Kumman haluatte? Vapautanko Barabbaksen vai Jeesuksen, jota sanotaan Kristukseksi?" Hän näet tiesi, että Jeesus oli pelkästä kateudesta jätetty hänen käsiinsä. Kun Pilatus istui tuomarinistuimellaan, hän sai vaimoltaan sanan: "Älä tee mitään sille pyhälle miehelle. Näin hänestä viime yönä pahaa unta." Mutta ylipapit ja vanhimmat yllyttivät väkijoukon pyytämään Barabbakselle armahdusta ja Jeesukselle kuolemantuomiota. Maaherra kysyi nyt: "Kumman näistä kahdesta haluatte? Kumman päästän vapaaksi?" Väki vastasi: "Barabbaksen." Pilatus kysyi: "Mitä minä sitten teen Jeesukselle, jota sanotaan Kristukseksi?" Kaikki vastasivat: "Ristiinnaulittakoon." Kun Pilatus näki, ettei mitään ollut tehtävissä, ja kun meteli yhä paheni, hän otti vettä, pesi kätensä väkijoukon nähden ja sanoi: "Minä olen syytön tämän miehen vereen. Tämä on teidän asianne." Kaikki huusivat yhteen ääneen: "Hänen verensä saa tulla meidän ja meidän lastemme päälle!" Silloin Pilatus antoi heille myöten ja vapautti Barabbaksen, mutta Jeesuksen hän ruoskitti ja luovutti ristiinnaulittavaksi. Maaherran sotilaat veivät Jeesuksen sisälle palatsiin ja keräsivät koko sotaväenosaston hänen ympärilleen. He riisuivat Jeesuksen ja pukivat hänet punaiseen viittaan, väänsivät orjantappuroista kruunun hänen päähänsä ja panivat ruokokepin hänen oikeaan käteensä. He polvistuivat hänen eteensä ja sanoivat pilkaten: "Ole tervehditty, juutalaisten kuningas!" He sylkivät hänen päälleen, ottivat häneltä kepin ja löivät häntä sillä päähän. Aikansa pilkattuaan he riisuivat häneltä viitan, pukivat hänet hänen omiin vaatteisiinsa ja lähtivät viemään häntä ristiinnaulittavaksi. Matkalla he kohtasivat Simon-nimisen kyreneläisen miehen ja pakottivat hänet kantamaan Jeesuksen ristiä. Kun he tulivat paikkaan, jota kutsutaan Golgataksi, Pääkallonpaikaksi, he tarjosivat Jeesukselle juotavaksi viiniä, johon oli sekoitettu sappea. Hän maistoi sitä, mutta ei halunnut juoda. Kun he olivat ristiinnaulinneet Jeesuksen, he jakoivat keskenään hänen vaatteensa heittämällä niistä arpaa. Sitten he jäivät sinne istumaan ja vartioivat häntä. Hänen päänsä yläpuolelle he kiinnittivät kirjoituksen, josta kävi ilmi hänen tuomionsa syy: "Tämä on Jeesus, juutalaisten kuningas." Yhdessä Jeesuksen kanssa ristiinnaulittiin kaksi rosvoa, toinen hänen oikealle, toinen hänen vasemmalle puolelleen."

(Luuk. 23: 39 – 43)

Toinen ristillä riippuvista pahantekijöistä herjasi hänkin Jeesusta. Hän sanoi: "Etkö sinä ole Messias? Pelasta nyt itsesi ja meidät!" Mutta toinen moitti häntä: "Etkö edes sinä pelkää Jumalaa, vaikka kärsit samaa rangaistusta? Mehän olemme ansainneet tuomiomme, meitä rangaistaan tekojemme mukaan, mutta tämä mies ei ole tehnyt mitään pahaa." Ja hän sanoi: "Jeesus, muista minua, kun tulet valtakuntaasi." Jeesus vastasi: "Totisesti: jo tänään olet minun kanssani paratiisissa."

(Matt. 27: 39 – 54)

Ohikulkijat pilkkasivat häntä. Päätään nyökyttäen he sanoivat: "Sinähän pystyt hajottamaan temppelin ja rakentamaan sen uudelleen kolmessa päivässä. Pelasta nyt itsesi, jos kerran olet Jumalan Poika. Tule alas ristiltä!" Ylipapit yhtyivät hekin pilkkaan yhdessä lainopettajien kanssa. He sanoivat: "Muita hän kyllä on auttanut, mutta itseään hän ei pysty auttamaan. Onhan hän Israelin kuningas, tulkoon nyt ristiltä alas! Silloin me uskomme häneen. Hän on pannut luottamuksensa Jumalaan – pelastakoon Jumala nyt hänet, jos on häneen mieltynyt! Onhan hän sanonut olevansa Jumalan Poika." Samalla tavoin häntä pilkkasivat myös rosvot, jotka oli ristiinnaulittu yhdessä hänen kanssaan. Mutta keskipäivällä, kuudennen tunnin aikaan, tuli pimeys koko maan ylle, ja sitä kesti yhdeksänteen tuntiin saakka. Yhdeksännen tunnin vaiheilla Jeesus huusi kovalla äänellä: "Eeli, Eeli, lama sabaktani?" Se merkitsee: Jumalani, Jumalani, miksi hylkäsit minut? Tämän kuullessaan muutamat siellä olevista sanoivat: "Hän huutaa Eliaa." Heti yksi heistä kiiruhti hakemaan sienen, kastoi sen hapanviiniin, pani kepin päähän ja tarjosi siitä hänelle juotavaa. Toiset sanoivat: "Katsotaanpa nyt, tuleeeko Elia hänen avukseen." Mutta Jeesus huusi taas kovalla äänellä ja antoi henkensä. Sillä hetkellä temppelin väliverho repesi kahtia, ylhäältä alas asti. Maa vavahteli, kalliot halkeilivat, haudat aukenivat, ja monien poisnukkuneiden pyhien ruumiit nousivat ylös. He lähtivät haudoistaan, ja Jeesuksen ylösnousemuksen jälkeen he tulivat pyhään kaupunkiin ja näyttäytyivät siellä monille. Kun sadanpäällikkö ja miehet, jotka hänen kanssaan vartioivat Jeesusta, näkivät maan vavahtelun ja kaiken, mitä tapahtui, he pelästyivät suunniltaan ja sanoivat: "Tämä oli todella Jumalan Poika!"

(Joh. 19: 31 – 37)

"Silloin oli valmistuspäivä, ja alkava sapatitiivi oli erityisen suuri juhla. Jotta ruumiit eivät jäisi sapatiksi ristille, juutalaiset pyysivät Pilatukselta, että ristiinnaulituilta lyötäisiin sääriluut poikki ja heidät otettaisiin alas. Niinpä sotilaat katkaisivat sääriluut niiltä miehiltä, jotka oli ristiinnaulittu Jeesuksen kanssa, ensin toiselta ja sitten toiselta. Jeesuksen luo tultuaan he huomasivat hänen jo kuolleen eivätkä siksi katkaisseet hänen sääriluitaan. Yksi sotilaista kuitenkin työnsi keihään hänen kylkeensä ja haavasta vuoti heti verta ja vettä. Se, joka tämän näki, on todistanut siitä, jotta tekin

uskoisitte. Hänen todistuksensa on luotettava, ja hän tietää puhuvansa totta. Näin tapahtui, jotta toteutuisi kirjoituksen sana: ”Häneltä ei saa rikkoa ainoatakaan luuta.” Toisessa kirjoituksessa taas sanotaan: ”He katsovat häneen, jonka ovat lävistäneet.”

(Matt. 27: 55 - 61)

”Siellä oli myös useita naisia jonkin matkan päässä tätä katselemassa. Galileasta lähtien he olivat kulkeneet Jeesuksen mukana ja palvelleet häntä. Heidän joukossaan olivat Magdalan Maria, Jaakobin ja Joosefin äiti Maria ja Sebedeuksen poikien äiti. Illalla tuli paikalle Joosef, rikas arimatialainen, joka hänkin oli Jeesuksen opetuslapsi. Hän meni Pilatuksen puheille ja pyysi Jeesuksen ruumista. Pilatus käski antaa sen hänelle. Joosef otti ruumiin, kääri sen puhtaaseen pellavavaatteeseen ja pani hautaan, jonka hän äskettäin oli itseään varten hakkauttanut kallioon. Hän vieritti hautakammion ovelle suuren kiven ja lähti pois. Magdalan Maria ja se toinen Maria olivat hekin siellä; he istuivat hautaa vastapäätä.”

Päätöksen Jeesuksen surmaamisesta tekivät ylipapit ja kansan vanhimmat. Tässä ei mainita kirjanoppineita eikä fariseuksia. Juutalaisilla ei ollut oikeutta langettaa kuolemantuomiota, sen takia Jeesus luovutettiin Rooman valtion edustajalle, maaherra Pilatukselle. Pilatuksen varsinainen asemapaikka oli merenrannan Kesarea, mutta juutalaisten juhlien aikaan hän oli Jerusalemissa mahdollisten ongelmien varalta.

Tekstin mukaan Juudas ”katui tekoaan”. Teksti ei kuitenkaan paljasta, millainen todellisuudessa hänen katumuksensa oli. Juudas palautti saamansa kolmekymmentä hopearahaa ylipapeille ja vanhimmille. Profeetta Sakarjan kirjassa kerrotaan samasta summasta (Sak. 11: 12 – 13). Juudas totesi tehneensä synnin, kun kavalsi viattoman veren. Näin Mooseksen kirjojen mukaan Juudaksesta tuli kirottu (5. Moos. 27: 25). Juudas Iskariotin kohtalosta on Raamatussa kaksi erilaista versiota. Niiden taustalla on alun perin suullinen kertomus. Molemmissa todetaan Juudaksen väkivaltainen kuolema. Matteuksen mukaan se tapahtui hirttäytymällä, Apostolien tekojen mukaan Juudas ”syöksyi päistikkaa alas” (Ap.t. 1: 18 – 19). Molemmissa kerrotaan petoksesta saadulla rahalla hankittu ”Veripelto”. Juudaksen hirttäytymisen taustalla oli se, että hänelle ei ollut enää olemassa mitään, mikä pitäisi hänet elossa. Hän oli hylännyt elämänsä ”pohjan”, sekä uskonnollisen lain että opettajansa Jeesuksen. Itsemurha on tässä tapauksessa osoitus itsekkyydestä, ei katumuksesta.

Muukalaisten hautausmaahan haudattiin paitsi ”muukalaisia” niin myös kulkutauteihin kuolleita, rikollisia ja köyhiä. ”Näin kävi toteen” on viimeinen Matteuksen toteen käyneistä lainauksista

Vanhasta testamentista. Matteus kertoo lainauksen olevan profeetta Jeremiaalta (Jer. 32: 6 – 9). Teksti on saanut vaikutteita myös profeetta Sakarjalta (Sak. 11: 12 – 13).

Matteuksen mukaan Jeesus oli maaherra Pilatuksen edessä oikeudenkäynnissä. Pilatus kysyy, onko Jeesus ”juutalaisten kuningas”? Ylipappi oli kysynyt, onko Jeesus Messias, Jumalan Poika. Myöhemmin Pilatus käyttää Jeesuksesta nimitystä ”sanotaan Kristukseksi”. Jeesuksen vastaus Pilatukselle on puolittain myöntävä: ”Sinä sen sanoit”. Se tarkoittaa: olet vastannut omaan kysymykseesi.

Matteus ei kerro, mitä syytteitä ylipapit ja vanhimmat esittivät Jeesusta vastaan. Luukkaan evankeliumissa niitä mainitaan (kts. Luuk. 23: 2). Pilatuksen kysymyksistä kuitenkin näkyy, että ylipapit syyttivät Jeesusta poliittisesta toiminnasta Rooman valtakuntaa vastaan, mistä olisi seurauksena kuolemantuomio. Jumalanpilkasta he eivät kertoneet Pilatukselle mitään, sillä Pilatus (roomalaiset) eivät olisi silloin toimineet mitenkään.

Kansan valitseman vangin vapauttamisesta juutalaisen pääsiäisjuhlan yhteydessä kertovat vain evankeliumit. Tapa armahtaa vankeja kuitenkin tunnettiin Rooman valtakunnassa ja sitä tapahtui erityisesti juhlien yhteydessä. Barabbas on suomennettuna ”isän poika”. Joissakin käsikirjoituksissa hänen nimekseen kerrotaan Jeesus Barabbas (Jeesus, isän poika). Tässä on suoranaista ironiaa: juutalaiset halusivat ristiinnaulittavaksi Jeesuksen, Isän Pojan, mutta vapautettavaksi Jeesuksen, isän pojan. Vanhassa kirkossa kiinnitettiin huomiota tähän nimeen ja ymmärrettiin, että sillä kuvattiin juutalaisia, jotka ovat isänsä poikia. Isänä tällöin pidettiin paholaista (vrt. Joh. 8: 44: ”Te olette Saatanasta, Hän on teidän isänne, ja hänen halunsa te tahdotte tyydyttää).

Matteus luonnehtii juutalaisten johtomiesten motiiviksi kateuden. Tämä valmistaa seuraavaan jakeeseen, jossa kerrotaan Pilatuksen vaimon sanoista. Matteuksella unet toivat jumalallisen sanoman. Pilatuksen vaimo luonnehtii Jeesusta ”pyhäksi mieheksi”. Tämän sanonnan ideana on, että Jeesus pitäisi vapauttaa.

Kansanjoukon taustalla toimivat ylipapit ja vanhimmat jotka yllyttivät kansaa pyytämään Barabbakselle vapautusta ja Jeesukselle kuolemantuomiota. Matteus tuo hyvin selvästi esille tämän asian. Pilatus antaa kansalle vapauden päättää asiasta: ”Kumman päästän vapaaksi?”. Markuksen evankeliumissa Pilatus puhuu Jeesuksesta ”juutalaisten kuninkaana (Mark. 15: 12), Matteuksen mukaan Pilatus sanoi ”jota sanotaan Kristukseksi”. ”Mitä pahaa hän on tehnyt” on epäsuora lausuma Jeesuksen syyttömyydestä.

Käsien peseminen oikeudenkäynnin yhteydessä ei ole roomalainen vaan Vanhan testamentin tapa (5. Moos 21: 6 – 9; Ps. 26: 6; 73: 13). Se on tapa osoittaa syyttömyys johonkin. Tämä teksti voi olla Matteuksen lisäämä asia kertomukseen. Tällä toiminnalla ja sanoillaan Pilatus esitti, että hän on syytön Jumalan edessä. Todellisuudessa hän kuitenkin ruuskitti Jeesuksen ja luovutti Hänet ristiinnaulittavaksi. Hänellä on myös vastuu Jeesuksen kuolemasta.

”Kaikki kansa vastasi” sisältää niin läsnäolevan kansan kuin ylipapit ja vanhimmat. ”Tulkoon hänen verensä meidän päällemme ja meidän lastemme päälle.” Tällä sanonnalla he ottivat vastuun toiminnastaan. Vanha testamentti todistaa, että tällaisessa tapauksessa seuraa rangaistus (vrt. 2. Sam. 1: 16; 1. Kun. 2: 33; Jer. 26: 15; 51: 35). Mutta tämä on ihmisten käsitys tapahtumasta, ei Jeesuksen tai Jumalan. Lisäksi on muistettava, että läsnä ei ollut koko kansa, vaan se (pieni) joukko, jonka ylipapit ja vanhimmat olivat agitoineet paikalle vaikuttaakseen Pilatukseen. Myöhemmin tällä tekstillä on virheellisesti perusteltu juutalaisvastaisia tekoja (juutalaisvainoja). Jeesus itse totesi, että Hänen verensä ”monen edestä vuodatetaan syntien anteeksiantamiseksi” (Matt. 26: 28). Varhaisessa kirkossa ymmärrettiin, että Jerusalemin tuho vuosina 66 – 70 toteuttaisi rangaistuksen.

”Tulkoon hänen verensä meidän päällemme” sisältää tarkasti ottaen myös ajatuksen siunauksesta, sillä Kristuksen veri sisältää lunastuksen. Johannes Krysostomos toteaa, että vaikka juutalaiset toimivat hullun lailla ja hyväksyivät siitä seuraavan rangaistuksen heille ja heidän lapsilleen, niin Kristus ottaa katuva vastaan lukien heidät valittujen joukkoon. Näin tuhannet vastaanottivat uskon ensimmäisenä helluntaina Jerusalemissa (Ap.t. 2: 41) todistuksena Kristuksen armosta.

Ruoskimisen tarkoitus oli heikentää ristille ripustettavaa, niin että kuolema ristillä nopeutuisi. Tässä toteutuu se, josta profeetta Jesaja oli ennustanut (Jes. 53:4 - 5). Pilatus on vastuussa toiminnastaan, sillä Jeesuksen hän ”luovutti ristiinnaulittavaksi”. Tämä oli tuskaa tuottava kuolemantuomio, jota langetettiin niille, jotka eivät olleet Rooman valtion virallisia kansalaisia. Roomalainen ruoska oli useampihaarainen ja siihen voitiin kiinnittää luun tai metallin kappaleita. Tällainen ruoska repii ihon kappaleiksi ja voi rikkoa luita ja aiheuttaa kuoleman. Teksti ei kerro, kuinka monta ruoskaniskua Jeesus sai.

Pilatuksen toiminta ei ole puolueetonta. Hän ei perusta päätöstään omaan tutkimukseensa, vaan hän taipuu ylipappien ja näiden yllyttämän kansan tahtoon. Tilanne muistuttaa itämaista huutokauppaa. Tässä Matteus todistaa Jeesuksen syyttömyyden ja roomalaisen maaherran tekemän virheen. Hän

korostaa ylipappien ja kansan vanhimpien syyllisyyttä ja tuo esille sen, että nämä vaikuttivat Pilatuksen antamaan kuolemantuomioon.

Sotilaat tekivät pilkkaa Jeesuksesta pukemalla Hänet hallitsijan asuun (punainen / purppura) ja tekemällä Hänelle kruunun. Tällainen parodiointi kuului erityisesti Saturnalian ajan tapoihin. Jeesuksen pahoinpitely, joka oli alkanut jo ylipapin luona, jatkunut ruoskintana, jatkui nyt sotilaiden toimesta. Näin toteutui profeetta Jesajan ennustus häväistyksestä (Jes. 50: 6). Mutta tämä parodia muuttuu todellisuudeksi. Jeesus ei ole vain juutalaisten kuningas, vaan kaikkien kuningas (myös näiden roomalaisten sotilaiden).

Jeesus vietiin ristiinnaulittavaksi. Hänen ristiään (todennäköisesti poikkipuuta) kantamaan sotilaat pakottivat Simon kyreneläisen. Matteus ei kerro Simonin poikien nimiä, Markus ne mainitsi (Mark. 15: 21). Kyrene sijaitsi nykyisen Libyan alueella Pohjois-Afrikassa ja siellä oli iso juutalaisyhteisö. Jeesus vietiin Golgatalle (pääkallonpaikka). Tämän nimen merkityksestä on erilaisia selityksiä. Vanhan selityksen mukaan tämä olisi ollut ensimmäisen ihmisen, Adamin, hautapaikka. Toinen yleinen selitys viittaa kukkulan muotoon. Golgata sijaitsi senaikaisten Jerusalemin kaupungin ulkopuolella.

Jeesukselle tarjottiin viiniä, johon oli sekoitettu sappea. Viinin tarkoitus oli helpottaa kuolevan tuskaa ja sapen (katkeran nesteen) tarkoitus tehdä juomasta mahdoton juotava. Tämä muistuttaa Psalmin tekstiä: ”janooni he juottivat etikkaa” (Ps. 69: 22). Nähtävästi kyseessä on sama juoma, jota Jeesukselle tarjottiin myöhemmin (Matt. 27: 48). Psalmien kirja ennusti myös Jeesuksen vaatteiden jakamisen arvan avulla (Ps. 22: 19). Matteus kertoo vartijoiden vartioineen ristillä olevaa Jeesusta. Samasta vartioinnista hän kertoo myös myöhemmin (Matt. 27: 62 – 66; 28: 11 – 15).

Markuksen mukaan Jeesuksen ristin yläpuolella oli kirjoitus: ”Juutalaisten kuningas” (Mark. 15: 26). Matteus lisäsi tähän tekstiin: ”Tämä on Jeesus”. Tämä kirjoitus ymmärrettiin kahdella eri tavalla. Juutalaiset ymmärsivät, että Jeesus väitti olevansa Messias, roomalaiset ymmärsivät Hänen olleen keisaria vastaan toimineen kapinoitsijan.

Siirrymme Luukkaan evankeliumiin.

Kertomus keskustelusta ryövärien kanssa on vain Luukkaalla. Toinen ristiinnaulituista rikollisista herjasi Jeesusta ja yritti käyttää Häntä välttääkseen vastuun teoistaan. Mutta toinen heistä yksinkertaisesti pyysi Jeesusta muistamaan hänet. Näin hän tunnusti uskon Jeesukseen. Juutalainen

uskonnollinen johto tuomitsi Jeesuksen kuolemaan, mutta rikollinen oli se, joka ääneen lausui uskonsa, että Jeesus on Messias. Myöskin nimi Jeesus saa oikean merkityksen tässä, se on huudahdus: auta, pelasta. Tämä on se polku, joka johtaa paratiisiin. Tämä katuva rikollinen toteaa tässä yhteydessä myös Jeesuksen syyttömyyden.

Tässä kohdassa näkyy erityisesti kristillinen opetus pelastuksesta. Kuoleva rikollinen katuu, muuttaa elämänsä suunnan ja pyytää Jeesusta muistamaan hänet Jeesuksen mennessä valtakuntaansa. Kysymys on nimen omaan menemisestä. Kristuksen valta alkaa Hänen kuollessaan ja noustessaan kuolleista. Tämän rikollisen Jeesus armahtaa: ”jo tänään olet minun kanssani paratiisissa”. Tämän armahtamisen tekee mahdolliseksi se, että Jeesus oli itse ristillä ja otti kantaakseen rikollisen synnin. Vain Jeesuksen kautta mekin saamme syntimme anteeksi. Sana ”tänään” viittaa siihen, että katuva ryöväri on Jeesuksen kanssa välittömästi.

”Minun kanssani” ilmaisee sen, että katuva ihminen on katumuksensa jälkeen Kristuksen kanssa. Paratiisi -sana tarkoitti alun perin muurin ympäröimää puutarhaa. Sen yhteydessä on muistettava sana keidas. Se on paikka, jossa on saatavilla pysyvästi vettä. Keitaalla on suojaa ja ravintoa aavikon paahtavan auringon jälkeen. Paratiisi kuvaa elämää Jumalan yhteydessä, missä ei ole puutetta mistään. Siellä koetaan yhteys vanhurskaiden (Jumalalle mieluisten) kanssa. Paratiisin ovet ovat uudelleen avautuneet Kristuksen toiminnan kautta. Paratiisissa olevat kokevat Jumalan läsnäolon.

Onko paratiisi sama asia kuin Jumalan valtakunta, vai paikka, jossa ollaan ennen Jumalan valtakunnan lopullista toteutumista? Tästä on olemassa erilaisia näkemyksiä. Me emme kykene kuvaamaan sitä tulevaisuutta, joka toteutuu Kristuksen toisen tulemisen yhteydessä. Toistaiseksi me joudumme turvautumaan enemmän oletuksiin kuin tietoon. Elämä kuoleman jälkeen on tiedostettua elämää, mutta mitä kaikkea se sisältää, emme vielä tiedä. Todennäköisesti paratiisi tarkoittaa olemista ennen Jumalan valtakunnan lopullista toteutumista.

Kristus on samanaikaisesti sekä ihminen että Jumala. Hän on samanaikaisesti ristillä ja Jumalan valtakunnassa. Tästä samanaikaisuudesta olla eri paikoissa antaa hyvän kuvan rukous, jonka pappi lausuu ennen liturgian alkua toimitettuaan proskomidin alttarissa: ”Sinä, Kristus, olit ruumiillisesti haudassa, mutta sielullasi Jumalana tuonelassa, paratiisissa Sinä olit ryöväriin ja valtaistuimella Isän ja Hengen kanssa kaikki täyttäen, oi tutkimaton.”

Tekstissä mainittu tuonela on muinaissuomalainen käsitys vainajien olinpaikasta kuoleman jälkeen. Se voi vastata heprealaista sanaa sheol, kreikaksi hades. Tuonelassa olivat kaikki, niin hyvät kuin pahat. Kristinuskon paratiisissa ajatellaan olevan vain pelastettujen. Kansanuskontojen sanojen käyttäminen käännösten yhteydessä voi tuoda asian ymmärtämiseen ongelmia.

Varhaisen kirkon tulkinnassa joskus katsottiin, että nämä kaksi ristiinnaulittua pahantekijää edustavat kahta ihmisryhmää. Toisen ryhmän muodostavat pakanat ja toisen ryhmän juutalaiset. Pakanat ovat se ryöväri, joka pyysi, että Jeesus muistaisi häntä valtakunnassaan. Pilkkaava ryöväri olisi silloin juutalaiset.

Siirrymme takaisin Matteuksen evankeliumiin.

Psalmien kirja ennusti Jeesuksen pilkkaamisen etukäteen (Ps. 22: 9). Jeesusta pilkkasi kolme eri ryhmää. Yksi ryhmä olivat ohikulkijat, toinen juutalaisten hengelliset johtajat ja kolmantena ristiinnaulitut rosvot. Matteuksen mukaan molemmat rosvot pilkkasivat Jeesusta, Luukkaan mukaan vain toinen. Ivaa lisättiin sanomalla ”jos kerran olet Jumalan Poika”. Juutalaisten johtajien lista sisältää ylipapit, lainopettajat ja vanhimmat. Fariseukset puuttuvat siitä.

Selittäessään tätä kohtaa varhaisessa kirkossa ymmärrettiin, että Jeesus ristiinnaulittiin ryövärien kanssa, jotta Hänet samaistettaisiin ryöväreihin. Näiden ryövärien katsottiin edustavan kahdenlaisia ihmisiä: juutalaisia ja pakanoita. Sen ryövärin, joka Luukkaan mukaan pyysi Jeesusta muistamaan häntä Valtakunnassaan, katsottiin edustavan pakanoita. Toinen ryöväri edusti siten juutalaisia.

Kristillisen uskon mukaan Jeesus pelasti meidät kärsimällä ristillä. Pelastussuunnitelmaan ei kuulunut ristin välttäminen.

Matteus kertoo pimeydestä, joka kesti kuudennessa tunnista yhdeksänteen tuntiin asti (meidän aikakäsityksessämme puolesta päivästä iltapäivään). Jo varhaisessa kirkossa kiinnitettiin huomiota, että kuunkierron tuossa vaiheessa ei ollut luonnollinen aika auringonpimennykseen. Pimennystä pidettiin yliluonnollisena tapahtumana. Koko luomakunnan nähdään surevan Kristuksen ristiinnaulitsemista. Samalla ymmärrettiin, että valo oli otettu pois juutalaisilta. Samalla tehdään rinnastus syntiinlankeemuskertomukseen. Se tapahtui kuudentena päivänä luomisesta kuudennella tunnilla. Nyt Jeesus viikon kuudennen päivän kuudennella tunnilla ristiinaulitaan. Näin Herra uudistaa ihmisen ja parantaa hänen syntinsä. Sakariaan kirja kertoo tästä: ”Sinä päivänä ei ole valoa: loistavat tähdet sammuvat” (käännös on 1930 -luvun käännös, 1980 -luvun käännös ei kerro

tätä). Samoin profeetta Aamos kertoo tästä: ”minä annan auringon laskea puolenpäivän aikaan ja pimennän maan keskellä kirkasta päivää” (Aam. 8: 9).

Jeesuksen huuto ”Eeli, Eeli” löytyy Psalmien kirjasta (Ps. 22: 2). Kyseessä on rukous, jossa kyllä kerrotaan hylkäämisen kokemuksesta. Kysymys ei kuitenkaan ole epätoivosta, vaan Jumalan avun huutamisesta. Osa läsnäolijoista sekoitti keskenään sanat Jumalani ja Elia. Evankeliumin kirjoittaja on lainannut tekstin arameankielisenä.

”Jeesus huusi taas kovalla äänellä.” Matteus ei kerro, mitä Jeesus huusi. Luukkaan mukaan Jeesus huusi: ”Isä, sinun käsiisi minä uskon henkeni” (Luuk. 23: 46). Matteus korostaa loppuun asti sitä, että Jeesus toimii vapaaehtoisesti: ”antoi henkensä”. Sitä ei otettu Häneltä pois. Sekä, mikä on annettu, voidaan ottaa takaisin. Tämä koskee myös uskovaisten elämää ja kuolemaa, meidän henkemme annetaan Jumalan käsiin. Näin Kristuksen kuolemasta tuli meidän pyhityksemme.

Kristus hyväksyy kuoleman ristillä. Hän ei tee sitä ottaakseen meidän puolestamme Isän rangaistuksen. Hän ei tyydytä Isän oikeutta vaatia verta (jota ei ole olemassakaan). Hän menee kuolemaan Jumalan Poikana tuhotakseen viimeisen vihollisen: kuoleman itsensä (1. Kor. 15: 20 – 28). Näin Hän antaa ihmiselle mahdollisuuden todelliseen elämään: elämään Jumalan yhteydessä.

Väliwerhon (2. Moos. 26: 31 - 33) repeytyminen kertoo uuden ajan alkamisesta pelastuksen historiassa. Pääsy kaikkeinpyhimpään eli Jumalan yhteyteen on mahdollista kaikille ihmisille. Temppelein verho oli edustanut lakia. Nyt Kristus täytti lain (2. Kor. 3: 14 - 16). Werhon repeytyminen muistuttaa myös juutalaisten tavasta repiä vaatteitaan, kun jotain sietämätöntä tapahtui, esimerkiksi kun Jumalaa herjattiin. Tästädes temppeli ei ole Jerusalemissa oleva rakennus. Ortodoksisen kirkon jumalanpalveluksissa kirkkosalin ja alttarin välinen verho avataan liturgian alussa osoittamaan Jumalan ja ihmisen välistä yhteyttä.

Maan vavahtelu, kallioiden halkeilu, hautojen aukeneminen ja pyhien ruumiiden nouseminen ylös on Matteuksen juutalaisten kirjanoppineiden raamatun tulkintaan rinnasteinen selitys. Samanlainen selitys on Matteuksella myös evankeliumin alkupuolella, kun hän kirjoittaa juutalaisten kuninkaan tähden nousemisesta taivaalle (Matt. 2: 2). Vanhassa testamentissa on vastaavaa lopun aikaan liittyvää tekstiä (Joel 2: 10; Hes. 37: 1 - 14; Jes. 26: 19, Nah. 1: 5 – 6; Dan. 12: 2). Matteuksen tarkoitus on osoittaa, että Jeesuksen kuolema antaa elämän. Tähän kohtaan Matteus on laittanut sadanpäällikön uskontunnustuksen: ”Tämä oli todella Jumalan Poika!”, joka on yhteneväinen

opetuslasten lausumaan tunnustukseen (Matt. 14: 33). Tämä saattaa vihjata siihen, että pakanat tulevat uskomaan Jeesukseen.

Varhaisessa kirkossa ymmärrettiin, että ”kallioiden halkeilu” viittaa pakanoiden kivettyneiden sydämien katumukseen. Hengellisesti kuolleet, jotka ovat erossa Jumalasta, palaavat Jumalan yhteyteen. Tuonela ei enää voi pitää hallussaan vanhurskaita. ”Pyhään kaupunkiin” tuleminen on kuva ylösnousseen ihmisyyden astumisesta taivaalliseen Jerusalemiin (Hepr. 11: 10; 12: 22 – 23; Ilm. 21: 2 – 22: 5).

Siirrymme Johanneksen evankeliumiin.

Mooseksen kirjoissa kerrotaan, että rikoksesta kuolemaan tuomitun ruumista ei saa jättää paaluun yöksi (5. Moos. 21: 22 – 23). Lisäksi oli valmistuspäivä ja seuraava sapatti oli erityisen suuri juhla (paitsi sapatti, niin myös juutalainen pääsiäinen). Tämän takia juutalaiset kääntyivät Pilatuksen puoleen, jotta ristiinnaulittujen kuolemaa joudutettaisiin rikkomalla sääriluut ja ruumiit voitaisiin ottaa alas.

Pilatus suostui pyyntöön ja pahantekijöiden sääriluut katkaistiin. Jeesuksen sotilaat totesivat kuolleeksi ja Hänen sääriluitaan ei rikottu. Yksi sotilas ”työnsi keihään hänen kylkeensä, ja haavasta vuoti heti verta ja vettä”. Tämä voi olla lainaus marttyyrikertomuksesta (vrt. 4. Makk. 9: 20). Vesi voi tässä myös viitata Pyhään Henkeen jonka kirkastettu Kristus oli luvannut seuraajilleen (vrt. Joh. 7: 39). Vesi ja veri mainitaan ensimmäisessä Johanneksen kirjeessä (1. Joh. 5: 6 – 7). Voi olla, että tällä maininnalla on viitattu ehtoolliseen ja kasteeseen. Näin voimme ymmärtää, että Kristuksen kyljestä vuoti syntien anteeksianto ja ihmiskunnan uudistuminen.

”Se, joka tämän näki, on todistanut siitä, jotta tekin uskoisitte.” Kirkon ymmärryksen mukaan kyse on apostoli ja evankelista Johannes Teologista. Hän oli silminnäkijä, hän ei ole kuullut muilta näistä asioista. Hän kirjoitti evankeliuminsa, jotta me uskoisimme.

Johanneksen teksti päättyy kahteen lainaukseen Vanhasta testamentista. Ensimmäisen lainauksen: ”Häneltä ei saa rikkoa ainoatakaan luuta”, lähde on epäselvä. Jos kirjoittaja haluaa osoittaa Jeesuksen pääsiäislampaaksi, niin silloin lähde olisi Mooseksen kirjoissa (2. Moos. 12: 10, 46; 4. Moos. 9: 12, ehkä myös Ps. 34: 21; Joh. 1: 29). Kirkko näkee Mooseksen ajan pääsiäistapahtuman ja pääsiäislampaan ennakkokuvauksena Kristuksen uhrista. Tässä yhteydessä kannattaa huomata Mooseksen kirjojen teksti tarkemmin (2. Moos. 12: 7, 12 – 13). Karitsan verta piti sivellä

ovenpieliin ja ovenkamanaan. Jumala oli tuleva ja surmaava esikoiset, mutta kulkeva ohi niiden talojen, joissa veri oli merkinä. Siis karitsa oli uhri, jonka verta käyttämällä kuolema kulki ohi (ohi kulkeminen on hepreaksi pesah, siis juutalaisten pääsiäisen nimi). Jos kirjoittaja tarkoitti yleensä kärsivää vanhurskasta, silloin lähde voisi olla Psalmeista (Ps. 22; Ps. 69).

Jälkimmäinen launaus on profeetta Sakarjalta (Sak. 12: 10). Siinä korostuu lävistäminen ja sen näkeminen. Samalla tavoin asia ilmaistaan myös Johanneksen Ilmestyskirjassa (Ilm. 1: 7). Viimeisellä tuomiolla me näemme lävistetyn Kristuksen.

Siirrymme takaisin Matteuksen evankeliumiin.

Matteus Markuksen tavoin mainitsee naiset, jotka olivat katselemassa Jeesuksen kuolemaa. Osan hän kertoo nimeltä, mutta toteaa, että muitakin naisia, jotka olivat kuuluneet Jeesuksen lähipiiriin, oli mukana. Näin Matteus osoittaa naisten uskollisuuden, rohkeuden ja rakkauden verraten heitä (poissaoleviin) opetuslapsiin. Kirkon perinteen mukaan Jaakobin ja Joosefin äiti Maria on Jumalansynnyttäjä. Jaakob ja Joosef olivat vanhurskaan Joosefin poikia hänen ensimmäisestä avioliitostaan. Maria oli siis Jaakobin ja Joosefin äitipuoli. Sebedeuksen poikien äiti oli Salome, joka mahdollisesti oli vanhurskaan Joosefin tytär.

”Illalla” on Matteuksen määritelmä ajalle. Markus kertoo, että oli sapatin aatto, valmistuspäivä (Mark. 15: 42). Matteus kertoo viikonpäivän myöhemmin, meidän tekstiimme se ei kuulu. Joosef oli arimatialainen, Luukkaan mukaan (Luuk. 23: 50 – 51) kotoisin Arimatian kaupungista. Tällaisen kaupungin olemassaoloa ei kuitenkaan tunneta. Yksi vaihtoehto on, että hän olisi kotoisin Ramathain kaupungista. Markuksen ja Luukkaan evankeliumien mukaan hän oli Sanhedrinin (temppelineuvoston) jäsen, mutta Matteus esittää hänet tässä Jeesuksen opetuslapsena. Nähtävästi hän oli ollut Sanhedrinin jäsen, mutta hänestä tuli Jeesuksen seuraaja. Matteuksen mukaan hän oli rikas, siitä on todisteena se, että hän oli hakkauttanut itselleen haudan. Samalla toteutuu profeetta Jesajan ennustus (Jes. 53: 9): ”Rikkaan haudassa hän sai leposijansa”. Hauta oli uusi eikä sinne ollut haudattu ketään muuta. Tämän takia on selvää, että ylösnousemus koski nimenomaan Jeesusta eikä tapahtumaa voi liittää kehenkään muuhun. Joosefin toiminta osoitti suurta rohkeutta ja uskoa, sillä hänen pyyntönsä Pilatukselle voisi aiheuttaa vihamielisyyttä juutalaisten taholta. Hänen tekonsa ansiosta Jeesus haudattiin arvokkaasti hautaan eikä Häntä heitetty jonnekin hautaamattomana. Matteus ei mainitse sitä, että Pilatus olisi varmistanut Jeesuksen kuoleman sadanpäämieheltä (vrt. Mark. 15: 44 – 45).

Joosef kääri Jeesuksen puhtaaseen pellavavaatteeseen ja laittoi Hänet uuteen hautaan ja vieritti hautakammion ovelle suuren kiven. Markus ei mainitse vaatteiden puhtaudesta mitään, hänellä hauta oli valmis ja kiven kokoa hän ei määritellyt hautauksen yhteydessä. Myöhemmin Markus toteaa kiven olleen suuri. Jeesus haudattiin Daavidin kaupunkiin (Jerusalemiin), niin kuin Israelin kuninkaat pyrittiin hautaamaan (vrt. 1. Kun. 15: 8, 24).

Matteus esittää Magdalan Marian ja Joosefin äidin Marian todistajina, ei vain surijoina. Tämä on merkittävä asia, sillä juutalaisessa käytännössä naisten todistuksella ei ollut paljoa merkitystä.